



NINA • NIKU

FAKTA

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen miljøvernforskning. Stiftelsen har ca. 225 ansatte (1998) og omfatter NINA - Norsk institutt for Naturforskning og NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning. FAKTA-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra stiftelsen.

Nr. 2 - 1999

Viktige funn på Tønsberg torv

DET ER gjort viktige funn ved NIKUs overvåkingsarbeider på Tønsberg torv. Vi har fått ny og noe uventet informasjon om levningene i og omkring torvet.

Deler av Mariakirkens sørvegg ble avdekket sammen med et ruinfundament som trolig har hatt en funksjon inne i kirken. Dette kan ha vært et kvadratisk fundament, men det kan også være rest etter overgangen mellom kirkens skip og kor. Det er uvisst hvilken funksjon fundamentet har hatt i Mariakirken. Det er ikke kjent at kirken hadde innvendige søyler. En tredje mulighet er at fundamentet har tilhørt et alter. Ruinfundamentet lå bare 20 cm under asfaltdekket.



Hvilken funksjon hadde dette ruinfundamentet i Mariakirken i Tønsberg?

Foto: RIKSANTIKVARENS ARKIV

Mariakirkens sørvegg

UTENFOR inngangspartiet til Torvet 1 ble Mariakirkens sørvegg avdekket. Veggfundamenteringen bestod av store rullestein og mindre stein, og kalkmørtel. Det var flere avtrykk etter store stein i kalkmørtelen. Det var ikke spor etter bruk av tegl i veggfundamentet. I øst var veggfundamentet skåret av en kabelgrøft.

Veggfundamentet ble avdekket i ca. 4 m lengde, og det var 1 m bredt. På østsiden av trappeoppgangen til Torvet 1 lå det stein som utgjorde del av veggfundamentet. Ruinen var her nesten helt ødelagt. På veggfundamentets nordre langsida lå det kalkmørtel med en klar avgrensning - 0,5 m bred og 1,8 m lang. Kalkmørtelen synes å være en konstruksjonsdetalj som har hørt til inne i kirken.

Del av sørveggen framrenset, sett fra øst. I forgrunnen fragment av gravhelle.

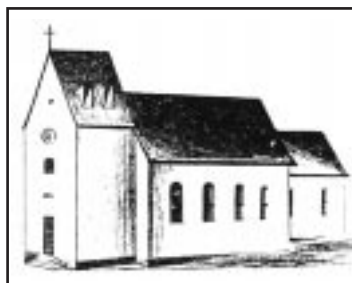
Foto: RIKSANTIKVARENS ARKIV



Del av sørveggen ca. 20 cm under bakken, sett fra øst.

Foto: RIKSANTIKVARENS ARKIV

Rundt veggfundamentet ble det gjort mange løsfunn av menneskebein. Funnintensiteten avtok meget raskt mot sør. Få bein lå lenger enn 5 m fra sørveggen. Hadde Mariakirkens kirkegård hatt en større utbredelse mot sør, ville man forventet løsfunn av menneskebein i massene etter kabelgrøfta også her, hvilket ikke ble gjort.



Vor Frue kirke.

O.A. Johnsen: Tønsbergs historie.

Sognekirke i middelalderbyen

MARIAKIRKEN (Vor Frue) var en av tre sognekirker i middelalderens Tønsberg. Den nevnes første gang i Håkon Håkonssons saga i 1217, men regnes for å være eldre.

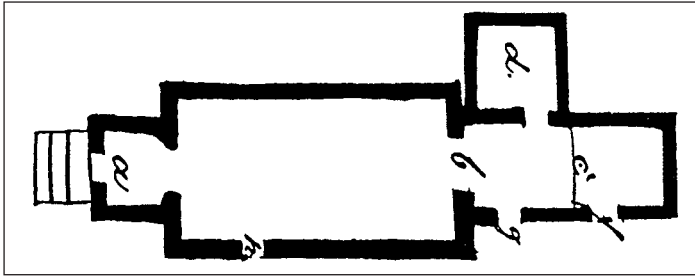
Kirken gikk ut av bruk noen år før den ble revet i 1864. Det ble deretter reist rådhus, politistasjon og brannstasjon på tomten.

Kirkegården ble brukt som sådan langt fram i nyere tid. Allerede mot slutten av det 17. århundre avtok antall begravelser på kirkegården sterkt, og i det 18. århundre klages det ofte over at kirkegården var mindre egnet på grunn av sumpighet. Ringmuren omkring kirkegården skal imidlertid ha blitt holdt i hevd.

I 1805 ble det forbudt å ha kirkegård inne i byen, slik at både Vor Frue og Laurentii kirkegårder måtte nedlegges.

I slutten av 1700-årene regner man med to torv i Tønsberg. Det ene lå ved Mariakirken, det andre ved St. Laurentii kirke, men bare det førstnevnte fikk varig betydning som torv.

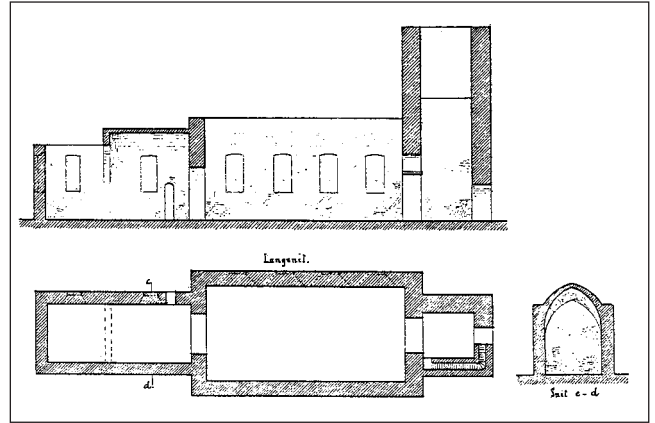
Vor Frue kirkes tomt ble planert og steinsatt allerede i 1833. Torvet gikk i 1850- og 60-årene helt til kirken uten gjerde eller boder. (Se også side 2, «Torvfunksjoner».)



Mariakirken på bilder og kart

Mariakirken er kjent fra en rekke tegninger og malerier, en oppmåling og et fotografi. Videre kan nevnes Jens Møllers beskrivelse fra 1750, Klüwers iaktt-

kelsler og planskisse fra 1823 (over til venstre), branntakst fra 1837, et interiørmaleri fra koret, og Thrap-Meyers oppmåling fra 1861 (til høyre).



Kirkegårdens grense kjennes fra et reguleringskart fra 1822 og fra Holters matrikelkart fra 1847, der den vestlige delen er minsket.

Spor av muren mangler

IMOTSETNING til hva som var forventet, ble det ikke påtruffet konkrete spor av muren rundt Mariakirkegården. Med utgangspunkt i reguleringskartet fra 1822 og registrering av mulige rester av kirkegårdsmuren i forbindelse med treplanting nederst på torvet i 1980, ble det antatt at man kunne komme i berøring med rester av kirkegårdsmuren ved flate-avsjaktingen på begge sider av torvet. Da de første større steinkonsentrasjonene dukket opp ved avsjaktingen på nordsiden av torvet, antok man at det dreide seg om rester av kirkegårdsmuren. Senere ble det klart at det dreide seg om bygningsfundamenter.

Mur sør for gateløpet

Det ble heller ikke funnet løstliggende

menneskebein ved avsjaktingen i dette området, når unntas ett fragment som framkom i ett av lysmashullene på denne siden av torvet. Det tyder på at kirkegårdsmuren, som skal ha vært synlig fram til ca 1830, må ha ligget sør for det nyetablerte gateløpet på torvets nordside. Holters kart fra 1847 viser ytterligere reduksjon av kirkegården til fordel for større torv.

Grensen sør for kirken

Omrotet skjelettmateriale kan også gi indikasjoner om utbredelse av kirkegården. Slikt materiale var så godt som fraværende i utsjaktingsområdet på nordsiden av torvet, der det ble anlagt et nytt gateløp. Hvis kirkegården hadde strukket seg så langt nord og vest, burde løse

menneskebein vært å finne i de omrotede massene. Reduksjonen i antall løstfunne menneskebein like sør for kirkens sørvegg kan tolkes i retning av at kirkegårdsgrensen her har ligget like sør for kirken. Funnssituasjonen kan også ha sammenheng med mindre intensiv bruk av deler av kirkegården på grunn av dens «sumpighet», og at nettopp områdene ned mot Storgaten ville være de som samlet mest vann og fuktighet.

Skjelettdeler

I området foran og på oppsiden av kirkeruinen ble det funnet et større antall løstliggende skjelettdeler, først og fremst i massene omkring kirkeruinen, men også i den grunne kabelgrøften tvers over torvflaten.

Torvfunksjoner

PA TORVETS nordvestre side ble det avdekket og dokumentert bebyggelsesrester trolig fra 1600- og 1700-tallet. Funnet av bygningsrestene i dette området var noe overraskende, da de ble gjort så nær eller i det området hvor den gamle kirkegårdsmuren trolig hadde ligget.

Funnene sammenfaller dårlig med oppfatningen av at området mellom nåværende bebyggelse på nordsiden av torvet og kirkegårdsmuren skal ha utgjort byens torv helt fra middelalder. Trolig lå byens torv i middelalderen ved Mariakirken, omtrent der

dagens torv ligger. Torvet da må imidlertid ha vært langt mindre, begrenset både av kirken og kirkegården. Mot slutten av det 18. århundre er det nevnt at byen har to torv; det siktes til torvet ved Mariakirken og en åpen plass ved Laurentiuskirken. Ingen av disse kan ha vært særlig store, og rundt 1780-90 var det på tale å innrette et tredje torv i byen. Plassen ved Laurentiuskirken fikk neppe noen varighet som torv. Etter en brann i området omkring dagens torv i 1822, ble det planlagt å sløyfe kirkegården og utlegge området helt fram til kirken som torv.

Rullesteinsfundamenter

SØR FOR kirkeruinene ble det registrert to rullesteinsfundamenter, som trolig tilhører samme konstruksjon.

Ett av fundamentene bestod av to lag stein med kompakte kulturlagsavsetninger under. Mot sør var deler av fundamentet overlappet av en mørtelkake. Fundamentene syntes å ha utbredelse innover torvet, avgrensningen lot seg derfor ikke registrere.

Det er usikkert hva fundamentet representerer. Man har kjennskap til at kirkegården og området inntil gjennom årene etter reformasjonen har gitt plass til flere bygninger og

funksjoner, men det byr på problemer å relatere rullesteinsfundamentene til noen av disse.

Stoffet er hentet fra

NIKU Oppdragsmelding 070

Gro Edvardsen,
Terje Gansum:

«Rehabilitering av Tønsberg torv. Arkeologisk overvåking og undersøkelser 1996-1997».